

UMA PIDO

TSIHIOTSMISÖMÄNG

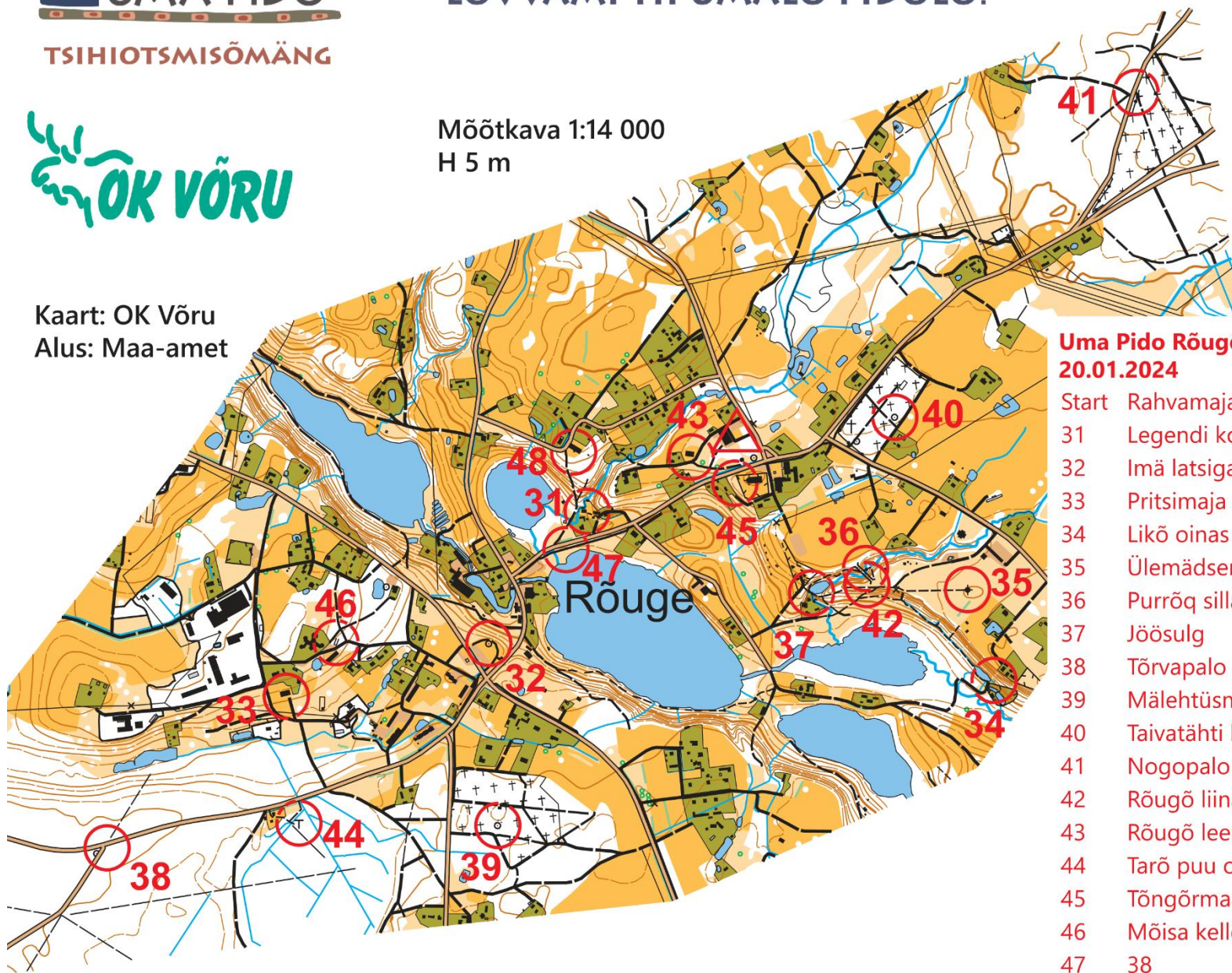
OK VÖRU

LÖVVÄMI TII UMALÕ PIDOLÕ!

Mõõtkava 1:14 000

H 5 m

Kaart: OK Võru
Alus: Maa-amet

**Uma Pido Rõugõ kihlkund
20.01.2024**

Start	Rahvamaja iin
31	Legendi kodo
32	Imä latsiga
33	Pritsimaja iin
34	Likõ oinas
35	Ülemädsen pesän
36	Purrõq silla all
37	Jöösulg
38	Tõrvapalo ristipuud
39	Mälehtüsmärgi idakülel
40	Taivatähti havvapaik
41	Nogopalo matusaia värdeq
42	Rõugõ liinamäe teedüstahvli
43	Rõugõ leerimaja iin
44	Tarõ puu otsan
45	Tõngõrmaa
46	Mõisa keller
47	38
48	Kerigumõisa iin

UMA PIDO

TSIHLOTSMISÕMÄNG

RÕUGÕN 20.01.2024

31. Legendi kodo

Tan majan elli murdmaasuusataja ja sporditegeläne, Rõugõ spordielo hing Laine Karin (1930–2017). Noorõn kiudutadi tä Tsiberihe ja säääl lõpõt' tä Irkutski kihäkultuuritehnikumi. Päält Tsiberist tulõkit oll' tä maaspordiinemiisi hulgan pallo aastit kõva suusataja, tsihiotsja ja VTK mitmõvõistlõja.

1960–1991 oll' tä Rõugõ sovhoosi spordimetoodik, 1994–1996 Võro Vetelpästeütisüse edemiis, kiä kõrrald' pall'odõlõ Võromaa latsilõ ujomiskoolitust.

Tä võitsõ veteraanõ ilmameistrivõistluisil suusatamisõn 32 kuld-, 12 hõpõ- ja 8 pronksmedälit.

1990–1992 oll' tä Eesti Kongressi liigõ.

Legendi kodu

Selles majas elas murdmaasuusataja ja sporditegelane, Rõuge spordielu hing Karin Laine (1930–2017). Nooruses Siberisse küüditatud, lõpetas ta Irkutskis kehakultuuritehnikumi. Pärast Siberi-aastaid oli ta maasportlaste seas kaua esirinnas suusatamises, orienteerumises ja VTK mitmევõistluses.

1960–1991 oli ta Rõuge sovhoosi spordimetoodik, 1994–1996 aga Võru Vetelpäästeühingu esimees, korraldades paljudele Võrumaa lastele u jumisõpet.

Ta võitis veteranide maailmameistrivõistlustel suusatamises 32 kuld-, 12 hõbe- ja 8 pronksmedalit.

Aastatel 1990–1992 oli ta Eesti Kongressi liige.

32. Eesti Imä mälehtüsmärk

26. piimäkuu pääväl 2010 Rõugõn vallalõ tett Eesti Imä mälehtüsmärk avvustas eesti naist ku immä ja näütäs tenotunnõit timä vasta. Mälehtüsmärk om 3,6 miitret korgõ ja kaald inämb-vähämb 6 tonni, tettü om tä Udmurdiast peri hallist graniidist.

Mälehtüsmärgi mõttõ käve vällä Sissasõ Hans. Kavandi autori' omma' kunstnigu'-skulptori' Kulla Ilme ja Riho. Kujo raiõ' vällä skulptori'-kiviraiduri' Kurvitsa Margus ja Kittuse Kristjan.

Avvusammas massõ piä 1,7 mill' onat kruuni, umbõs 60% rahast tull' annõtuisist.

Eesti Ema monument

26. juunil 2010 Rõuges avatud Eesti Ema monument väärtustab eesti naist emana ja väljendab tänutunnet talle. Monument on valmistatud Udmurtiast pärit hallist graniidist. Kuju on 3,6 meetrit kõrge ja kaalub ligikaudu 6 tonni.

Monumendi idee autor on Hans Sissas, kavandi on teinud kunstnikud-skulptorid Ilme ja Riho Kuld.

Kuju raiusid välja skulptorid-kiviraidurid Margus Kurvits ja Kristjan Kittus.

Monumendi maksumus oli ligikaudu 1,7 miljonit krooni, sellest umbes 60% tuli annetustest.

33. Pritsimiihi maja

Sjoo om 1905. aastagal luudu Rõugõ priitahtlikkõ pritsimiihi seldsi vahtsõnõ depoo vai pritsimaja.

Depoo tetti vallalõ 2023. aastaga perämäidsil päivil.

Depoon om kotus kolmõ massina jaos: neo omma' kistutamisõmassin, paakauto ni sääne kistutamisõmassin, miä saa keerolidsõ maastigu pääl liiku. Neläs kotus om autidõ ni lohvõ mõskmisõs. Üts madalamba ussõga tarõ om mõtõld massinakuas, kon noorõ' saava' ummi massinit putita'.

Tõsõ ja kolmanda kõrre pääl ehitedäs lähembil aastil vällä tiimitarõ, jõvvusaal, sann, tüütarõ ja hõnguhaardmisõ tarõ.

Pritsimeeste maja

See on 1905. aastal asutatud Rõuge priitahtlike pritsimeeste seltsi uus depoo ehk pritsimaja. Depoo avati 2023. aasta viimastel päevadel. Siia mahub kolm autot: kustutusauto, paakauto ning maastikul liikumise võimekusega kustutusauto. Neljas boks on mitmeotstarbeline – nii autode kui ka voolikute pesemiseks. Üks madalama uksega boks on mõeldud garaažiks, kus noored saavad käia oma masinaid putitamas. Teisel ja kolmandal korrusel ehitatakse lähiaastatel välja tiimiruum, jõusaal, saun, büroopind ja puhkeruum.

34. Vesioinas

Vesioinas om vii pumpamisõ massin, mille pand käümä hüdraulilidsõ löögi vägi. Sändsel pumbajaamal olõ-õi' välästuult määnestki väke mano vaia.

Vesioinas

Vesioinas on veetõsteseade, mis rakendab vee pumpamiseks hüdraulilise löögi energiat. Niisugune pumbaseade ei vaja tööks energiat väljastpoolt.

35. Pesäpuu kaemistorn

Rõugõ Pesäpuu kaemistorn om 30 miitret korgõ (ülemäne kaemislava om 27 miitre pääl) ja vällanägemine om täl nigu katõ tsirgupesäga puul. Torni mõttõ käve vällä arhitekt Tõra Karmo. Esieränis illos om kaemistorn pümmel aol, ku värmilidse' tulõ' palassõ'. Ku Rõugõ vallon sünnüs poiskõnõ, sis om muna tornin üüse sinist värmä, a tütärlatsõ sündümise üül helleverrev.

Pesapuu vaatetorn

Rõuge Pesapuu vaatetorn on 30 meetri kõrgune (ülemine vaateplatvorm asub 27 meetri kõrgusel) ning meenutab väliselt kahe linnupesaga puud. Teose idee autor on arhitekt Karmo Tõra. Värvilise valgustuse tõttu on vaatetorn eriti kaunis pimedal ajal. Kui Rõuge vallas sünnib poisslaps, siis on pesas olev muna selle auks sinist värvi, tütarlapse sünni korral aga roosa.

Foto: Martin Mark

36. Ööbiguorg

Taad umbõs 300 miitret pikkä ja 12–15 miitret sügävät orgo, kon sa parhilla saiat, kutsutas Ööbiguoros. Edesi lätt sjoo Rõugõ ürgoros.

Keväjädsel aol, ku toomõ häitsese, helähtäs org sisaskidõ laulust – tuust ka oro nimi. Oro põh'an juusk Tindi oja, üle uja ehitedi 2022. aastagal rippisild.

Ööbikuorg

Rõuge ürgorgu suubuvat sälkorgu, kus sa praegu viibid, nimetatakse Ööbikuoruks. Org on 300 meetrit pikk ja 12–15 meetrit sügav.

Kevaditi, toomingate õitsemise ajal, rökkab org ööbikute laulust – sellest ka oru nimi. Oru põhjas voolab Tindi oja, üle oru viib 2022. aastal ehitatud rippisild.

37. Viihoitus

Sjoo tsillokõnõ Tindi oja pääle tett paisjärvekene vai viihoitus and vett Ööbiguoro hüdrotüütarõ-muusõumi vesirattilõ. Sääl muusõumin näüdatäs viivoolu pääl tüütävit riistu ja aoluulidsõ Rõugõ kihlkunna kultuuriperändüst.

Veehoidla

See väike Tindi ojale rajatud paisjärveke annab vett vesirattale Ööbikuoru hüdrotüükojas-muuseumis, mis tutvustab vee jõul töötavaid seadmeid ja ajaloolise Rõuge kihelkonna kultuuripärandit.

38. Tõrvapalo ristimõts

Sjoo om riikligus kultuurimälehtüses tunnistõt Tõrvapalo ristimõts, miä jäi Rõugõ surnuaialõ viivä matussõtii viirde. Ristipuid om tan umbõs 200 miitre pääl. 2020. aastaga ülekaemisõ käügin löüti ka küländ värski ristikõiv, miä näütäs, et ristimõtsa õks viil pruugitas. Osa ristipuiõst om ummõtõ maaha raotu.

Ristimõtsa kotsilõ om hulga mälehtüisi, näütüses 1992. aastagal kor'at niisääne teedüs: „Esä kuuli mul är, ma pelksi tedä väega, ku tä koolnu oll'. Ma naksi tedä unõn nägemä. Terve aastak, egä üü. Imä läts' sis külätohrõ mano, tuu ütel', et mine' tuu risti mano, miä esäle puu sisse tettü om, ja võta' säält liiva ja panõ' sängü. Ma es tiäki, et imä minno niimuudu tohtõrd'. Kai iks, et mis tuu säng nii liiva täüs om. Häädä kattõ är. Sis mitmõ aasta peräst ütel' imä, et timä tõi taad liiva.“

Tõrvapalo ristimets

Siin asub riiklikuks kultuurimälestiseks tunnistatud Tõrvapalo ristimets, mis jäi Rõuge surnuaiale viiva matusetekonna äärde. Ristipuud asuvad umbes 200 meetri pikkusel lõigul. 2020. aasta ülevaatuse käigus tuvastati ühelt puult ka üsna värske rist, mis kinnitab, et ristimets on praegugi kasutuses. Osa mälestisest on langenud metsaraie ohvriks.

Ristimetsa kohta on arvukalt pärimusteateid, näiteks 1992. aastal kogutud mälestus: „Esä kuuli mul är, ma pelksi tedä väega, ku tä koolnu oll'. Ma naksi tedä unõn nägemä. Terve aastak, egä üü. Imä läts' sis külätohrõ mano, tuu ütel', et mine' tuu risti mano, miä esäle puu sisse tettü om, ja võta' säält liiva ja panõ' sängü. Ma es tiäki, et imä minno niimuudu tohtõrd'. Kai iks, et mis tuu säng nii liiva täüs om. Häädä kattõ är. Sis mitmõ aasta peräst ütel' imä, et timä tõi taad liiva.“

39. Jaani-Peebu kalmuaid

Jaani-Peebu ku Rõugõ kõgõ suurõmb kalmuaid om hää näüdüs 19. aastagasaa kalmuaiast, kon havvatähe' omma' kivist ja metallist. Jaani-Peebu kalmuaid näütäs Rõugõ kihlkunna kultuuri- ja aoluku: tan omma' nätä' kalmukujondusõ eri etapi' ja saa pildi umaaigsidõ metalli- ja kivitöömeistride tüüst. Säitsme hektari suurudsõst kabõliaiast lätt läbi pia 400 miitret pikk puiõrida. Kalmuaia veere pääl oll' varramba ka Vabahussõa kangõlasõ kaptõn Vreemanni Friedrichi mälehtüskivi, a mõnõ aasta iist säeti tuu ümbre Rõugõ Mälehtüisi parki kultuurimaja man.

Jaani-Peebu kalmistu

Jaani-Peebu surnuaed pärineb 19. sajandist ning on Rõuge kõige suurem kalmistu. Siin peegeldub elavalt Rõuge kihelkonna kultuuri- ja ajalugu: kivist ja metallist hauatähised annavad ülevaate hauakujunduse eri etappidest ning omaaegsete metalli- ja kivitöömeistrite tööst. Seitsme hektari suurust maa-ala läbib peaaegu 400 meetri pikkune allee. Siinse kalmistu servas asus varem ka Vabadussõja kangelase kapten Friedrich Vreemanni mälestuskivi. Mõne aasta eest paigutati see aga Rõuge Mälestuste parki kultuurimaja juures.

40. Rõugõ vana kalmuaid

Rõugõn om kolm umanõolist kalmuaida. Sjoo pia 3,5 ha suurunõ Rõugõ vana kalmuaid om peri 19. aastagasaast. Ummi kivist ja metallist havvatähtiga om sjoo hää näüdüs, määne üts kihlkunnakalmistu tan kandin oll'. Rõugõ vana kalmuaid näütäs kihlkunna kultuuri- ja aoluku: tan omma' nätä' kalmukujondusõ eri etapi' ja saa ülekaehusõ innembidsi metalli- ja kivitöömeistride tüüst. Kalmuaia keskel oll' umal aol kivimüür, mink kotus om täämbädseni nätä'. Tõsõlõ poolõ kivimüüri jääse' baltisakslaisi matussõ' ja havvakambri'. Õkva taa kotussõ pääl om Samson-Himmelstjerna perre matus. Vana kalmuaia matussõkambrit om mitu kõrda rüüsetet. Kalmuaia hummoguveere pääl omma' kunagidsõ kabõli varõmõ'.

Rõuge vana kalmistu

Rõuges on kolm omanäolist kalmistut. See siin on ligi 3,5 ha suurune vana kalmistu, mis pärineb 19. sajandist. Oma kivist ja metallist hauatähistega on see näide piirkonnale iseloomulikust kihelkonnakalmistust. Rõuge vana kalmistu peegeldab Rõuge kihelkonna kultuuri- ja ajalugu: siin on näha hauakujunduse eri etapid ja saab ülevaate ka omaaegsete metalli- ja kivitöömeistrite tööst. Kalmistut on kunagi poolitanud kivimüür, selle asukoht on siiani nähtav. Teisele poole kivimüüri jäävad baltisakslaste hauad ja hauakambriid. Siin, punkti asukohas, asub Samson-Himmelstjerna perekonna hauaplats. Vana kalmistu hauakambriid on korduvalt rüüstatud. Kalmistu idaosas asuvad kunagise kabeli varemed.

41. Nogopalo kalmuaid

Nogopalo om üts kolmõst umanäolidsõst Rõugõ kalmuaiast. Kalmuaid om alostõt 18. aastagasaal, a sjood pruugitas täambädseni. Kalmuaia täpsä luumisõaig olõ-õi' teedä', a arvatas, et sjoo om tett pääle Põh'asõta (1700–1721) tulnu kadso aigo. Kalmuaid om mitmõ tii vaihõl kolmnukan. Kesk kalmuaida lätt ütest suurtiist tõsõni päätii, mink mõlõmban otsan om verevist telliskivvest väreht. Müür, miä om kalmuaia ümbre, om alalõ jaoldõ. Kasaritsa-poolidsõn otsan om kalmuaia vahtsõmb jago.

Nogopalo kalmistu

Nogopalo kalmistu on üks kolmest omanäolisest Rõuge kalmistust. See pärineb 18. sajandist, aga on tänapäevani kasutuses. Kalmistu täpne rajamisaeg ei ole küll teada, kuid seda seostatakse pärast Põhjasõda (1700–1721) puhkenud katkuga. Kalmistu paikneb teede kolmnurgas. Seda läbib ühest maanteeharust teiseni peatee, mille kummaski otsas on punastest tellistest väravad. Kalmistut ümbritsev müür ei ole täielikult säilinud. Kasaritsa-poolses otsas asub kalmistu uuem osa.

42. Rõugõ liinamägi

Tan Liinjärve ja Ööbiguoro vaihõl, 9–12 miitre korgudsõ kingu õdagupoolidsõ otsa pääl oll' umal aol muistinõ liin vai kants.

Rõuge linnamägi

Siin Liinjärve ja Ööbikuoru vahelise 9–12 meetri kõrguse seljaku läänepoolses otsas asus neemiklinnuse tüüpi muinaslinn.

43. Rõugõ leerimaja

Rõugõ Maarja koguduse päält 170 aastaga vana leerimaja võtt' 2018. aastagal pikäolidsõ rendi pääle MTÜ Mägilaste Motoklubi. Hoonõ oll' olnu pikkä aigu pruukmalda, näkk' jälle vällä ja oll' kotussildõ lagonõmisõ peräst ohtlik. MTÜ om maja man viie aastaga är tennü perädü tüü. Huunõst om saanu miihi vaba aja keskus – seo om valla egäleütele, a tegemiisi kõrraldasõ' iks mehe' üteh kogokunna aktivistõ ja partnõridõga. Muu hulgan om leerimajan suur puuküttega Soomõ sann, kohe mahus kõrraga lõunõt võtma 10–15 inemist, ja baariga saal päält 100 inemise jaos.

Rõuge leerimaja

Kunagise leerimaja võttis 2018. aastal Rõuge Maarja koguduselt pikaajalisele rendile MTÜ Mägilaste Motoklubi. Enam kui 170-aastane kahe ja poole korruselise hoone oli seisnud pikalt kasutuseta ja riivas silma, seda ohustas kokkuvarisemine. Motoklubi on teinud hoone renoveerimisel viie aastaga ära tohutu töö. Majast on kujundatud meeste vaba aja keskus – kogukonnakeskus, mis on avatud kõigile huvilistele, kuid mille elu korraldavad ikkagi mehed koos kohalike aktivistide ja partneritega.

Hoones asub muu hulgas suur puuküttega Soome saun, mille leiliruumi mahub 10–15 inimest, ning baariga saal 100 või enamalegi inimesele.

44. Tarõkõnõ puu otsan (Tõrvapalu *treehouse*)

Taa tarõkõnõ om aastast 2017 paknu ummamuudu üüd olõmisõ võimaluisi kõgõpäält Kangro perre latsilõ, kiä ommaki sjoo tarõ tennü, a ka eksootilidsõ turismi huvilidsilõ. Ku õnnõ jakkus, või egäüts Airbnb.com päält pakmiisi löüdä’.

Tareke puu otsas (Tõrvapalu *treehouse*)

See tareke on aastast 2017 pakkunud omapärast ööbimisvõimalust eelkõige selle ehitanud Kangro pere lastele, kuid ka eksootilise turismi harrastajatele. Hea õnne korral võite teiegi leida pakkumuse Airbnb.com keskkonnas.

45. Vabahussõa kaitsõkraavi’

Sjoo är tsungit maa om perrä jäänü Vabahussõa kaitsõkraavõst. Vabahussõa mälehtüssammas om kerigu vastan tõsõl puul suurt tiid Mälehtüisi pargin. Sääl omma’ ka Taani vabatahtlidsi mälehtüssammas ja Vabahussõa kangõlasõ kaptõn Vreemanni Friedrichi mälehtüskivi.

Vabadussõja kaitsekraavid

Siinsed maapinna ebatasasused on Vabadussõja kaitsekraavide jäänused. Vabadussõja monument asub kiriku vastas teisel pool maanteed Mälestuste pargis. Sealsamas on ka Taani vabatahtlike mälestusmärk ja Vabadussõja kangelase kapten Friedrich Vreemanni mälestuskivi.

46. Mõisa keldri

Rõugõ mõisahoonõ om häönü, a tan mõisapargin om mitmõ huunõ kandsõ. Noidõ hulgan omma’ ka sjoo keldri varõmö’.

Mõisa kelder

Rõuge mõisahoonne on hävinud, kuid siinses mõisapargis on mitme abihoone jäänuseid. Nende hulka kuuluvad ka selle keldri varemed siin.

47. Suurjärv

Rõugõ Suurjärv om uma 38 miitrega Eesti kõgõ sügävamb järv. Järve ja kerigu kotsilõ om sääne rahvaperimüs: „Vanast, ku naati Rõugõlõ kerikut ehitämä, es taha’ tuu tüü sukugi edesi minnä’. Õigõlõ oll’ nii, et kui kerik oll’ joba valmis ja rahvas oll’ saanu kõrra kerikun kävvü’, läts’ kerik kolmanda päävä pääle järve. Jälki naati vahtsõt kerikut ehitämä, a jälleki sündü sama lugu.

Nii et kerik es tahaki püsümä jäiä’. Sõs läts’ kerikuopõtaja targa manu nõvvo küsümä. Ja tark andsõgi nõvvo.

Uus kerik oll’ saanu jälki valmis ja rahvas oll’ tulnu kerikulõ. Opõtaja astõ kantsilõ ja küsse rahva käest: „Kiä teist taht kerigu võtmit kanda’, muiduki õnnõ naistõrahvidõ hulgast?” Kerikun valits’ tükk aigu vaikus. Sis nõssi takantpuult üts naistõrahvas üles ja tull’ opõtaja manu. Nii oll’ kerik pästetü. Naistõrahvas, kinka nimi oll’ Maarja, müürüti kerigu saina sisse. Egä vana-aastaõdagu päs timä müürüst vällä, kooni vahtsõ aastani, ja tege Rõugõ järve pääl paadisõitu. Ja ku juhtus vana-aastaõdagu Rõugõ järve pääl mõni Maarja-nimeline naistõrahvas olõma, siis päs ohvrimiilne Maarja vangipõlvõst. Ja parhillaki hõigatas Rõugõ kerikut Maarja kerikus.“

Suurjärv

Rõuge Suurjärv on oma 38 meetriga Eesti sügavaim järv.

Järve ja kiriku kohta kõneleb rahvapärinus: „Vanast, ku naati Rõugõlõ kerikut ehitämä, es taha' tuu tüü sukugi edesi minnä'. Öigõlõ oll' nii, et ku kerik oll' joba valmis ja rahvas oll' saanu kõrra kerikun kävvü', läts' kerik kolmanda päävä pääle järve. Jälki naati vahtsõt kerikut ehitämä, a jälleki sündü sama lugu.

Nii et kerik es tahaki püsümä jäiä'. Sõs läts' kerikuopõtaja targa manu nõvvo küsümä. Ja tark andsõgi nõvvo.

Uus kerik oll' saanu jälki valmis ja rahvas oll' tulnu kerikulõ. Opõtaja astõ kantslilõ ja küsse rahva käest: „Kiä teist taht kerigu võtmit kanda', muiduki önnõ naistõrahvidõ hulgast?“ Kerikun valits' tükk aigu vaikus. Sis nõssi takantpuult üts naistõrahvas üles ja tull' opõtaja manu. Nii oll' kerik pästetü. Naistõrahvas, kinka nimi oll' Maarja, müürüti kerigu saina sisse. Egä vana-aastaõdagu päsés timä müürüst vällä, kooni vahtsõ aastani, ja tege Rõugõ järve pääl paadisõitu. Ja ku juhtus vana-aastaõdagu Rõugõ järve pääl mõni Maarja-nimeline naistõrahvas olõma, siis päsés ohvrimiilne Maarja vangipõlvõst. Ja parhillaki hõigatas Rõugõ kerikut Maarja kerikus.“

48. Pastoraat

Rõugõ pastoraadi päähoonõ om aastast 1842. Sjoõ om mi kandilõ umadsõ plaaniga pastoraat, millel om alalõ viil uma-aignõ vällanägemine. Poolõkelbä-katusõ all om karniis, ava' omma' är märgitü laja krohviraamiga. Pääusse iin om ildamba ehitet klaastrepp.

Pastoraat

Rõuge pastoraadi peahoone pärineb aastast 1842. Sellel piirkonnale iseloomulikul pastoraadihoonel on säilinud algupärane välisilme, ehituskonstruksioonid ja detailid. Poolkelpkatuse räästa all on karniis, avad on markeeritud laiade krohviraamistustega. Peasissepääsu-esine klaasveranda on hilisem ehitis.